

Mnenje Sveta za radiodifuzijo o predlogu ZMed-1

Ljubljana, februar 2024

Svet za radiodifuzijo RS (v nadaljevanju: SRDF) je v okviru svojih pristojnosti, ki jih ima na podlagi 12. alineje 100. člena ZMed na svoji 21. redni seji dne 29. 01. 2024 obravnaval "PREDLOG ZAKONA O MEDIJIH ZMed-1", kjer je v osnovi ugotovil, da predlagatelj zakona ne sledi ciljem, načelom in pglavitnim rešitvam, ki so zapisane v preambuli tega zakona, kot tudi ne minimalnemu standardu vrednot delovanja.

Pri tem SRDF opozarja javnost, da Ministrstvo za kulturo (v nadaljevanju: MK) ni zaznalo potrebe, da bi v proces priprave predloga ZMed-1, kot je bilo to v preteklosti, vključila pomembne akterje kot so SRDF, ekspertna javnost, strokovna združenja, univerze (razen ene fakultete) in neodvisno inteligenco ter ostale pomembne deležnike medijske krajine. MK je pripravo novega ZMed-1 začelo in dokončalo brez obvestila javnosti.

SRDF meni, da je potrebno z novim ZMed-1 zagotoviti medijem na Slovenskem vsestranski in trajnostni razvoj, utrditi njihove najpomembnejše družbene funkcije v duhu vsesplošnih vrednot in obenem zadovoljiti čim večji del njihovih deležnikov s kakovostnimi programskimi vsebinami. Tako mora predlog zakona, kot nato sprejeti zakon, slediti vsesplošnim vrednotam, ki omogočajo civiliziran, stabilen in varen vrednoten razvoj človeka in skupnosti, kot so: svoboda, nedotakljivost človekove osebnosti in dostojanstva, spoštljivost, resnicoljubnost, odprtost pretoka informacij, družbena in osebna odgovornost, pravičnost, kompetentnost, kakovost, izvirnost, pluralizem, uravnoveženost, družina, ljubezen, poštenje, mir, prijateljstvo, zdravje, življenje, solidarnost, znanje, etika, zaposlenost, materialna in kulturna preskrbljenost za življenje.

V predlogu zakona o medijih, poleg v nadaljevanju omenjenih problemov, zasledimo sledeče globalne probleme:

- problem dominacije medijev nad občinstvom,
- problem nepreglednega lastništva in mreženja,
- problem nepreglednega cilja novega predloga zakona,
- problem nadzora nad mediji in možnost prepovedi delovanja s strani inšpektorjev,
- problem nepreglednega finansiranja in
- problem sestave neučinkovitega in nestrokovnega Sveta za medije.

V predlogu zakona o medijih tudi zasledimo trditev, da *"Medijsko politiko v Sloveniji močno zaznamuje dejstvo, da v zadnjih dvajsetih letih ni bil prenovljen noben ključen medijski zakon. Prav tako ni bil sprejet noben sistemski ukrep za državne pomoči medijem, ki so se zaradi tehnoloških sprememb, pritiskov politike in spremenjenih navad občinstva znašli v velikih finančnih težavah in krizi izgubljenega zaupanja javnosti."*

Člani SRDF opozarjamo na dokument SRDF Državnemu zboru iz meseca oktobra 2011, ki govori o stanju na področju radiodifuzije, posega na področja vrednot, katerim morajo slediti mediji, na vlogo in način delovanja medijev, ki vplivajo na vzorce dobrih praks in odpirajo oz. zapirajo realno mogoče dosežke medijev ter odločilno zarišejo njihov doseg in meje v sodobnem svetu. V omenjenem dokumentu Sveta je tudi izpostavljeno, da se medijskih storitev ne sme obravnavati

kot izključno tržno vrednost, saj so nosilke identitet, norm in pomenov ter imajo naraščajočo pomembnost za demokratično družbo, izobraževanje in kulturni razvoj, zlasti z zagotavljanjem standardov, kot so: svoboda obveščanja, raznolikost mnenj, kulturna raznolikost in pluralizem medijev.

Danes člani SRDF še vedno menimo, da ni ključni problem medijev pri nas v medijski zakonodaji, ki naj ne bi bila prenovljena, temveč v dominaciji vzorcev slabih praks in zastarale organizacijske kulture v medijih, katere je treba spremeniti. Tovrstne spremembe morajo biti temeljite in dolgotrajne. Pomembno je, da enkrat po tridesetih letih neuspešne tranzicije dobimo dober in sodoben zakon o medijih, ki predstavlja nujen, ne pa zadosten pogoj pričakovanih sprememb medijske krajine.

Pravi problemi, ki bi morali skrbeti zakonodajalca, so po mnenju SRDF sledeči:

1. Eden večjih problemov na področju medijev vidimo v tem, da so se postopoma prelevili iz posrednika med javnostjo in resničnostjo v tistega, ki ustvarja in širi svojo "umetno konstrukcijo realnosti", ki je resda v interesu njegovih lastnikov in/ali političnih botrov, vendar ne v interesu javnosti. Obstaja upravičena zaskrbljenost stroke, da so nekateri mediji postali bolj zainteresirani za širjenje lastne agende, kot za zagotavljanje objektivnih informacij ciljni javnosti. Zaradi tega je javnost izpostavljena le določenemu pogledu na dogodke, kar lahko negativno vpliva na sposobnost občinstva, da razume svet okoli sebe. Dodatna težava je v tem, da so mediji pridobili veliko moč oblikovanja javnega mnenja, ki ga lahko izkoristijo v svojo korist in korist svojih lastnikov ali sponzorjev. Posledično mediji pogosto ne zagotavljajo objektivnih ali celovitih informacij o svetu, namesto tega pogosto proizvajajo in širijo enostranske ali nepopolne informacije, mite ali nepreverjene govornice, ki služijo njihovim lastnim interesom, kar v sedanjem času predstavlja svetovni trend. Ta težava je še posebej resna v državah, kjer primanjkuje medijske svobode ali imajo izrazito ideološko neuravnoteženo medijsko krajino, kot je primer pri nas v Sloveniji.
2. Kljub temu obstajajo tudi nekateri pozitivni trendi, ki se odvijajo v medijih. Na primer, vedno več ljudi se obrača k neodvisnim medijem, ki so manj podvrženi pritiskom finančnih ali politično-ideoloških interesov. Poleg tega tehnologija ponuja nove možnosti za distribucijo in uživanje v mediju, kar lahko pomaga izboljšati kakovost in raznolikost medijskih vsebin. Čeprav obstajajo težave v medijih, ne verjamemo, da je situacija obupna. Še vedno obstajajo ljudje in organizacije, ki se kot svetli primeri dobrih praks zavzemajo za objektivno in neodvisno novinarstvo. Upamo, da bodo ti naporji pomagali ohraniti pomembno vlogo medijev v naši družbi. Žal predlog novega medijskega zakona ne naslavlja dovolj tega perečega problema!
3. Neodvisni mediji, civilna družba in avtonomni intelektualci razmišljajo in poročajo o tem, kako razviti kritičen odnos do medijev in podpreti neodvisne medije. Čeprav je ta problem resen, obstaja upanje, da bodo v prihodnosti našli načine, kako bi se mediji ponovno obrnili k svojemu pravemu poslanstvu - objektivnemu, celovitemu, poštenemu in informativnemu poročanju.
4. *Main stream* mediji so se postopoma preoblikovali iz nadzornika oblasti v vlogi "sedme sile" ali "četrtve veje oblasti" v absolutno oblast, ki ne samo da je nenadzorovana, temveč tudi nikoli ni bila nikjer izvoljena na demokratičnih volitvah. Zato nima legitimnosti za moč, ki jo izvaja nad navadnimi smrtniki. Skratka, mediji so nekoč bili »čuvaj« oblasti, žal pa so danes sami postali oblast. Imajo ogromno moč oblikovanja dojemanja resničnosti in vplivanja na odločitve množice uporabnikov medijskih storitev, vendar brez prave odgovornosti. Ob tem gre za veliko odgovornost, ki je mediji pogosto ne jemljejo resno.

5. Današnji mediji imajo ogromno moč in vpliv na javno mnenje, saj lahko manipulirajo z javnim mnenjem. Pogosto so v lasti velikih korporacij ali bogatih posameznikov, ki imajo lastne interese. To pomeni, da lahko promovirajo določene ideje ali pripovedi, zgodbe in mite, ki služijo interesom njihovih lastnikov ali političnih zaveznikov. Poleg tega današnji masovni mediji pogosto uporabljajo senzacionalizem in senzacionalne naslove, da pritegnejo občinstvo. To lahko pripelje do tega, da se ljudje osredotočijo na manj pomembne stvari zato, da ne bi posvečali pozornosti pomembnejšim temam. Zato morajo ljudje biti kritični do virov informacij, jih preverjati, preden jih sprejmejo kot resnične. Zato morajo podpirati medije, ki so posvečeni objektivnemu in informativnemu poročanju.
6. Problematična je tudi že sama definicija medija, ki se uporablja v predlogu novega ZMed-1. Očitno je, da zakonodajalec izhaja iz definicije medija, ki je izrazito pomanjkljiva. Obstaja veliko načinov definiranja pojma "medij". V najširšem smislu se mediji lahko opredeljujejo kot "komunikacijska sredstva, ki se uporabljajo za širjenje informacij, vključno s tiskom, radiem, televizijo, internetom in družbenimi omrežji". Vendar pa je ta definicija preširoka in ne zajema vseh vidikov medijev. V ožjem smislu se mediji lahko opredeljujejo kot "zbirke komunikacijskih kanalov, ki se uporabljajo za distribucijo informacij širšemu občinstvu". Ta definicija je nekoliko natančnejša, vendar še vedno ne zajema vseh vidikov medijev. V še ožjem smislu se mediji lahko opredeljujejo kot "instrumenti, ki se uporabljajo za informiranje, zabavo in izobraževanje širokega občinstva". Tako preliminarno določilo bistva medijev v tem kontekstu se lahko glasi: »Mediji so instrumenti, ki se uporabljajo za ustvarjanje, distribucijo in konzumiranje informacij, vključno s tiskom, radiem, televizijo, internetom, družbenimi omrežji, kot tudi novimi mediji, internetom in umetno inteligenco.«

Vendar mediji ne širijo le informacij, temveč tudi "programske vsebine", ki lahko vključujejo kulturno-umetniške izdelke (drame, romane, potopise, slike, glasbo ...), znanstveno-raziskovalne oddaje, otroške oddaje, športne ... Mediji so tudi tisto, kar pomeni njihovo ime v latinščini: "nekje med". Od tod je medij po definiciji, nekje med resničnostjo in javnostjo: je POSREDNIK (kot starogrški bog Hermes) med resničnostjo in javnostjo.

Ocena predloga ZMed-1 kaže, da je celoten predlog zakona usmerjen v nadzor, oz. v nadzorovano ukinjanje neprijetnih medijev, ne pa v vzpodbujanje razvoja novih medijev, njihovo kreativnost, razvoj medijskega trga na osnovi novih tehnologij, pri upoštevanju vsesplošnih vrednot.

Prav tako predlog zakona teži k prevladi enostranskega pogleda na razvoj in vsebine medijev, ne podpira pluralizma in uravnoveženega poročanja, kar je pomembno za razvoj kulture, gospodarstva, znanosti in končno tudi demokracije v slovenskem narodnem prostoru.

Tudi v sestavi predlaganega Sveta za medije ni zaslediti pluralizma, saj v predlogu kriterijev za izbor članov Sveta ni strokovnjakov s področij, kot so telekomunikacije, informatika, ekonomija in pravo, ni filozofov, sociologov kulture, jezikoslovcev in neodvisnih uglednih intelektualcev, ki bi bili neodvisni poznavalci medijske krajine doma in po svetu. Predlog zakona uvaja kot strokovnjake vodilne direktorje medijskih hiš, ki niso strokovnjaki z vizijo in znanjem s področja razvoja medijev in komunikacij in so glede na svoj položaj v koliziji z globalnimi interesi razvoja medijske krajine. Člani Sveta za medije bodo izbrani iz ekskluzivnega kroga tistih medijskih osebnosti, ki bi se zaradi narave dela ukvarjali sami s seboj in nadzirali sami sebe. Med drugim

bodo sprejemali merila in pogoje za razne razpise, na katere se bodo prijavljale njihove medijske hiše. Gre za kulturni incest in smatramo, da je takšna rešitev škodljiva za medijsko krajino.

Zelo pomembne so tudi Prehodne in končne določbe, saj omogočajo ukinitvev medijev, poljubno postavljanje pogojev za izdajo dovoljenj za izvajanje radijske in TV dejavnosti (medijev). Tovrstne določbe so na meji med novinarsko svobodo in cenzuro, česar ne poznajo demokracije razvitih držav EU, kot so Danska, Irska, Nemčija.

Predlog zakona tudi govori o sovražnih vsebinah, o katerih v razvitih državah demokracije, kot so Danska, Irska, Nemčija, šele uvajajo široko demokratično razpravo v njihovih parlamentih in zainteresiranih javnostih. V resnici so sovražne vsebine problematične z vidika človekovih pravic in predstavljajo eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še posebno, ker jih težko definiramo in še težje preiskujemo ter kaznujemo. Zato je potrebno z vidika človekovih pravic dolgoročno in pozorno obravnavati to temo najprej v javnosti in ga morda šele po resni razpravi, vnesti v novi zakon.

V predlogu ZMed-1 ni zapisanih ciljev, katere želi doseči zakonodajalec s predlogom zakona. Pomembni cilji so zagotavljanje celovite obveščeniosti, ki omogoča uporabnikom njihov osebni razvoj, na področjih kulture, etike, morale, nacionalne samobitnosti, znanosti, gospodarstva, itd. Zato mora zakon pospešiti spodbujanje medijske pismenosti, kompetenc in vključenosti državljanov v prenovljeni medijski prostor, ki sloni na omogočanju tehnološkega razvoja v skladu z globalnim tehnološkim napredkom in v okviru možnosti za izrabo radio-frekvenčnih resursov, ki jih ima na razpolago država.

Prav tako predlog zakona ne govori o prepovedi mreženja lastništva medijev, kot tudi ne o zahtevi o poznavanju končnega fizičnega lastnika medija. Preglednost medijskega lastništva in omejevanje koncentracije ni vsebovana v predlogu. Prav tako je izražena prevelika vloga regulatorja pri presoji vpliva koncentracije na medijski pluralizem.

Novi ZMed-1 mora občinstvu zagotoviti dostop do pluralnosti virov informacij in mnenj ter do pluralnosti uredniško-lastniškega nadzora nad njimi. K temu v vsakem primeru spada zagotavljanje in varovanje medijskih pravic posameznikov in družbenih skupin, s posebnim upoštevanjem specifičnih zahtev in potreb pripadnikov občutljivih družbenih skupin, zlasti otrok in mladine, narodnih in družbenih manjšin.

V predlogu prav tako niso definirane linearne in nelinearne vsebine, skratka, kaj je v realnem času in kaj posnetek. Tu se predlog sicer sklicuje na ZAvMS. V zakon niso vključene še druge AV platforme, ki prihajajo z novimi komunikacijskimi tehnologijami in umetno inteligenco.

Zakon ne obravnava možnih razpisov za frekvence medijev, čeprav so frekvence narodno dobro. Kako zakon vehementno preide preko problema frekvenc in njihove preprodaje. Tega problema novi zakon ne opredeljuje niti za klasično niti za digitalno radiodifuzijo.

Tehnološko gledano je zakon slab, neuporaben, ker tehnološko ne odgovarja pojmu tehnološke konvergence. Imamo 5G, prihaja 6G, ki načeloma omogočata razvoj novih medijskih sistemov, imamo spletne medije, portale, linearne vsebine, nelinearne vsebine, interaktivne medije.

Nesmiselno je imeti dva zakona, saj imamo lahko hibridne medije - spletne, linearne, nelinearne, TV po zraku, po kabelskih omrežjih, saj je lahko prenosni medij poljuben.

Ponovno poudarjamo, da se SRDF zavzema za to, da zakon vsebuje vsaj minimalni standard delovanja medijev, ki se morajo pri svojem delu opirati na že omenjene vrednote. Zdajšnje stanje stvari in duha predlaganega ZMed-1, ki je obremenjeno s podedovanim problemom nerazumevanja prave vloge medijev, ki morajo po svoji naravi in poslanstvu delovati profesionalno, vestno, odgovorno in pošteno, ocenjujemo kot nezadovoljivo in posledično nevarno zaradi možnih anomalij v družbi, ki jih pušča za seboj.

Poslanstvo ZMed-1 vidimo v razumevanju javnega interesa na področju medijev, katerih naloga je, da občinstvu nudijo raznovrstne, kakovostne, privlačne in inovativne programe, in s tem prispevajo k aktivnemu razvoju področja medijev, kar zajema svobodo obveščanja, dostojanstvo človeka, raznolikost mnenj, kulturno raznolikost, nepristranskost in objektivnost pri zagotavljanju uravnoveženih informacij, svetovnonazorski in ideološki pluralizem medijev, pravico do točnih, zanesljivih in preverljivih informacij, varstvo mladoletnikov in potrošnikov, medijsko pismenost in povečanje osveščenosti javnosti, pravico do obveščenosti ter medijsko krajino osvobojeno nestrpnosti, sovraštva in nespodobnega javnega komuniciranja. Pomembno poslanstvo zakona tudi vidimo v zadovoljevanju izobraževalnih, znanstvenih, strokovnih, umetniških, kulturnih in drugih potreb občinstva in širše javnosti.

Prihodnost globalnih medijev bo torej odvisna od njihove sposobnosti prilagajanja omenjenim izzivom in izkoriščanju teh priložnosti. Zaradi tega smo kot člani SRDF pripravljene pripomoči k analizi stanja sodobnih masovnih občil na Slovenskem, ki morajo biti skupaj z omenjenimi komentarji, podlaga zakonske rešitve novega zakona o medijih, tj. ZMed-1.

P.S.: Napisano predstavlja povzetek dokumenta Pripombe Sveta za radiodifuzijo na predlog Zakona o medijih ZMed-1 (EVA: 2023-3340-0019) in predlogi Sveta za radiodifuzijo za spremembo zakona, ki ga prilagamo dopisu in v katerem lahko dobite bolj natančno in obširno stališče Sveta za radiodifuzijo na nov predlog ZMed-1.